

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Великий екран

ANDRZEJ WAJDA

КАТУНЬ

THE UNTOLD STORY OF THE CRIME STALIN COULD NOT HIDE

ПОГЛИНУТІ

У вітчизняний прокат вийшов фільм Анджея Вайди «Катинь»

Ольга КЛЕЙМЕНОВА

Весна асоціюється із днем народження режисера. Нинішня весна – з його 84-ми іменинами. А ще – з 70-ю річницею катинських кривавих подій. Вони, у свою чергу, пов'язані з родинною історією знаменитого поляка та кінокартиною, якою Вайда марив усе життя.

Він реалізував мрію лише три роки тому. 2008-го особисто привіз стрічку до Києва. Тоді фільм «Катинь» відкривав фестиваль польського кіно. Отримуючи орден Ярослава Мудрого перед українським прем'єрним показом, режисер промовив: «Ніколи не думав, що матиму такий орден. Хіба режисер може бути мудрим? Якби був таким, ніколи не ліз би в політику. Політика – це завжди катастрофа».

Фігурка **Віче**
журналу

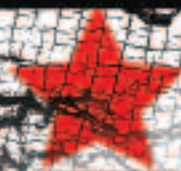
Анджей ВАЙДА

народився 6 березня 1926 року в родині офіцера й учительки. 1946–1949 – навчається в Краківській академії мистецтв. 1949–1954 – студент вищої кіношколи (Лодзь). 1954–1958 – знімає «Покоління», «Канал», «Попіл та алмаз», після чого здобуває славу відомого режисера. 1981 – «Людина із заліза» отримує на Каннському кінофестивалі Золоту пальмову гілку. 1978–1983 – очолює Спілку польських кінематографістів. 1998–2000 – за творчий внесок у кіномистецтво удостоюється «Золотого лева», вищих нагород МКФ у Берліні та Брюсселі, «Оскара».

МОРОКОМ

Історія злочину, яку Сталін не зміг приховати

61

Річ у тім, що Анджей Вайда виношував ідею картини всупереч ідеологічним перепонам. Бомба соціалістичному суспільству та вирок собі – ось що означала б для митця екранізація винищення енкаведистами польських офіцерів у катинському лісі під Смоленськом (1940), а водночас – тодішньої ліквідації близько 22 тисяч польських громадян. Батько режисера, кадровий військовий, теж загинув у цій м'ясорубці. Місія з увічнення пам'яті про нього видавалася Вайді нездійсненною. Архіви були замуrowані. Уголос говорити про те, що знали всі, не дозволялося...

Крамольна думка: а що, як досягнення вершин професії, звання лідера «нової польської школи», завоювання престижних статусів і титулів знадобилося пану Вайді саме для того, аби легше руйнувати стіни заборон? Звісно, ні. Бодай тому, що Анджей Вайда міг бути режисером і тільки режисером. Підтвердження: незаангажована каннська кінотолока визнала його своїм ще 1957-го, коли «Канал» Вайди оцінили нарівні із «Сьомою печаткою» Бергмана – за найвищим розрядом. «Попіл та алмаз» ушанованого поляка потрапив до десятки найкращих світових стрічок, створених протягом усієї історії культури. А 2000 року Анджей Вайда став оscarівським лауреатом «За видатний внесок у кіномистецтво». Ці лише деякі з численних визнань особливо цінні тому, що належать незалежним експертам, а зовсім не пророкам з його рідної вітчизни. Вайда завжди існував відмежовано, а скоріше, у межах власних свобод і правил. Тому такий цікавий його погляд на речі, зафіксований у кіноопусах.

Режисер Анджей Вайда – майстер екранної дедукації. Він усе життя знімає те, що підгледів або у власному помешканні, або за вікном. Або ж почув від щедрої на спогади бабусі. Цим нагадує того самого Бергмана, котрий ніби звичайною приватною історією зачіпав за живе геть усіх. У «Катині» польський постановник знову вдається до апробованого прийому. Він витинає полотно з окремих ниток, часом переплітаючи їх між собою, як того вимагає малюнок. Героїв він занурює у киплячу смолу війни. Однак жодних баталій, жодних задокументованих на плівку свистячих бомб у кадрі не спостерігається. Вайда веде мову про людський маразм, що навіть за відсутності фронткових реалій штовхає людей на вигублення одне одного.

Своєю «Катинню» автор заповнює дефіцит трагедії в кіномистецтві. Цей жанр нині присутній хіба що в екранних варіаціях на тему нетлінного Шекспіра та у фільмах-катастрофах. Вайда знає, як стилізувати трагедійні картини. Він обережно фарбує землю, небо, інтер'єри. Людей залишає природними, незагримованими обличчя по-

Вибрана фільмографія: «Усе на продаж» (1968), «Пейзаж після битви» (1970), «Весілля» (1973), «Людина з мармуру» (1977), «Панянки з Вілько» (1979), «Людина із заліза» (1981), «Біси» (1988), «Корчак» (1990), «Пан Тадеуш» (1999).

дає улюбленим крупним планом. Від цього характерні рельєфні, почуття пронизливі. Ганна зостається удвох із дочкою Нікою, назавжди втративши чоловіка-ротмістра. Його забирають у невідомому напрямі чужорідні вояки. Мати загиблого ротмістра залишається ще й без чоловіка, професора Ягеллонського університету, котрий загинув у нацистському таборі смерті. Так один сюжетний вузол востає в інший. З'являються нові персонажі зі своїми локальними бідами, які поступово зливаються в одну велику річку. Врешті, загальна безвихідь сягає кафкіанського абсолюту.

Анджей Вайда не садист. Просто вміло використує контрасти, давно переконавшись у колосальній силі їхньої дії. Засніжений храм, звідки летить офіцерська пісня приреченості... Освітлена новими сподіваннями алея біля університету, мирний Краків, що начебто очистився від учорашнього мракобісся війни... Усмішки в очах, які забули, як то – посміхатися... Слова, думки та події у світі свободи, яка навіки (чи ще ні?) втрачена... Усе хронологізовано зі старанністю архіваріуса...

Як раптом на фініші фільму – відтворення того, про що закадрово йшлося упродовж двох годин. Здається, власне розстрілів можна вже не показувати, глядач і без того на грані нервового зриву. Однак Вайда реконструює розправи по-лаборантському ретельно. Деталізовано, конвейєрно, так, аби здалося: цьому не буде кінця. Гільза дзвенить за гільзою. Те, що вчора було квітом нації, перетворюється на безформне мисиво. Таке правдолюбство не лише утворює потяг режисера до істини. Воно нагадує про те, що позаду найстрашніша доба, коли батьки сімейств гинули по різні боки барикад. І натякає на безцінність часу, в якому живемо.

P.S.

Перша декада березня ознаменується ретроспективною фільмів Анджея Вайди в столичному кінотеатрі «Київ». Показ стрічок «Попіл та алмаз», «Страшний тиждень», «Хроніка любовних пригод», «Невинні чародії» приурочили до дня народження режисера Польський інститут і Київська міська відеотека.